

VÜSAL
QASIMLI

**İQTİSADI
İNKİŞAF**

İQTİSADI İNKİŞAF

V. Ə. QASIMLI

2024

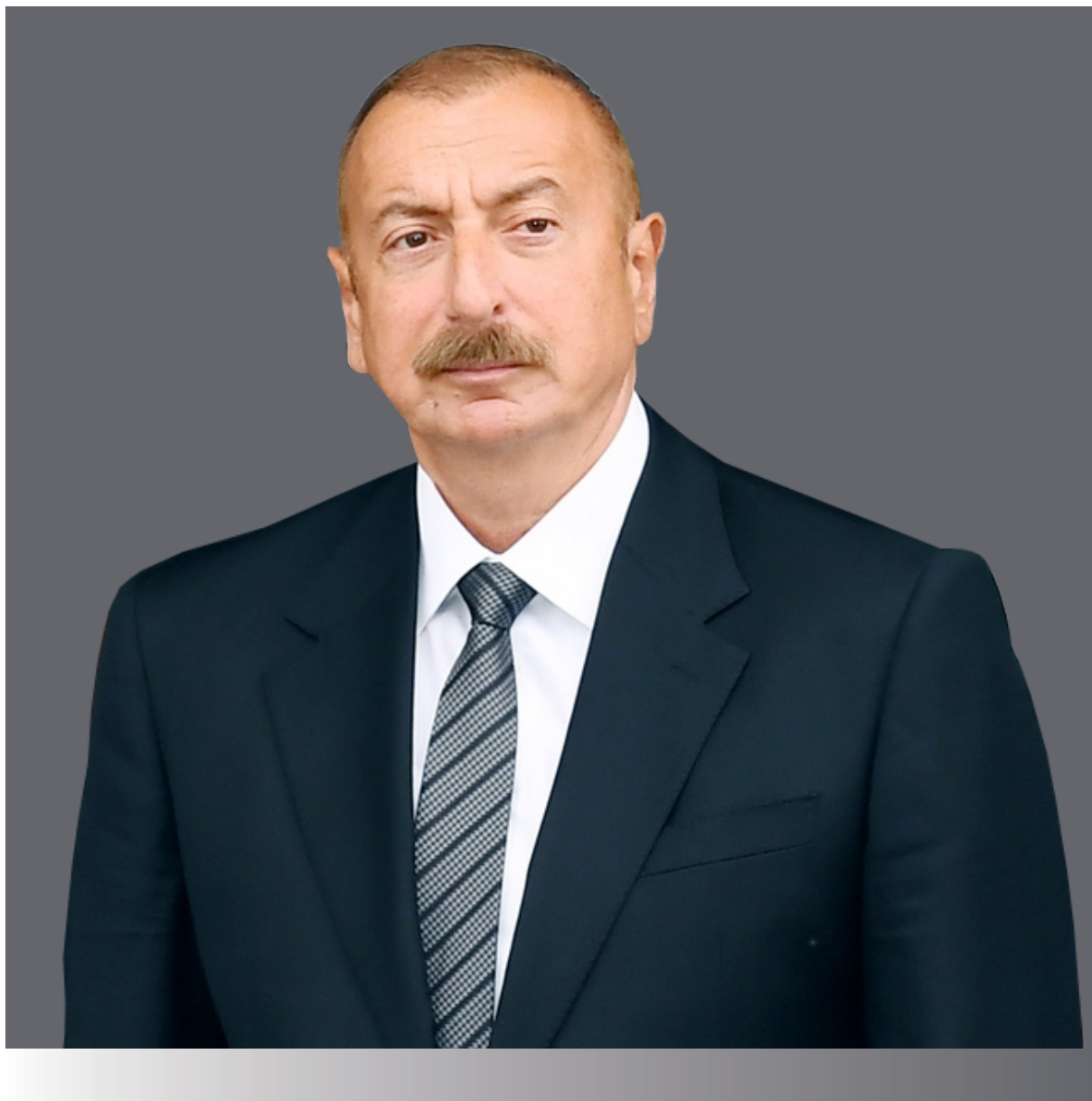
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Böyük Elmi Şurasının 15 fevral 2024-ci il tarixli (protokol № 04) qərarına əsasən professor, iqtisad elmləri doktoru Vüsal Qasımlının hazırladığı "İqtisadi inkişaf" monoqrafiyası nəşrə tövsiyə edilmişdir.

İqtisadi inkişaf ən sadə dillə region, ölkə və ya icma daxilində insanların iqtisadi rifahının və həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasını özündə ehtiva edir. Hazırda "iqtisadi inkişaf" termini global səviyyədə iqtisadçıların əsas tədqiqat mövzularından birinə çevrilib. Bu monoqrafiya ilə iqtisadi inkişafın mürəkkəb dünyasını başa düşmək mümkündür. İqtisadi inkişafın çoxşaxəli ölçülərini tədqiq edən bu kitab millətlərin və icmaların rifahını formalaşdıran nəzəriyyələr, siyasətlər və praktikaları araşdırır. İnstitutların rolunun təhlilindən tutmuş qloballaşmanın təsirini başa düşməyə qədər, hər bir fəsil inkişaf dinamikası ilə bağlı əvəzolunmaz fikirlər təqdim edir. İstər tələbə, istər siyasətçi, istərsə də maraqlı oxucular üçün bu kitab müasir dünyada iqtisadi tərəqqiyə səbəb olan mürəkkəb qüvvələri anlamaq üçün əvəzsiz mənbə rolunu oynayır. Monoqrafiya Azərbaycan üçün açılmış yeni dövrdə global çağırışlara uyğun olaraq dayanıqlı iqtisadi inkişafa nail olmaq baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Monoqrafiyadan tədqiqatçılar, qərarvericilər, sahibkarlar, doktorantlar, magistrantlar və tələbələr faydalana bilərlər.

ISBN:

© V.Ə.Qasımlı, 2024

“SABİTLİK VƏ DÜŞÜNÜLMÜŞ SİYASƏT
İQTİSADİ SAHƏDƏ İNKİŞAFA DA GÖZƏL ŞƏRAİT YARATMIŞDIR.
AZƏRBAYCANDA İQTİSADİ İSLAHATLAR
SİYASİ İSLAHATLARLA TAMAMLANIR.
BU İKİ İSTİQAMƏT ARASINDA UZLAŞMA VARDIR.
HESAB EDİRƏM Kİ, AZƏRBAYCAN TƏCRÜBƏSİ BU BAXIMDAN
BAŞQA ÖLKƏLƏR ÜÇÜN DƏ MARAQLI OLA BİLƏR.”

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	6
FƏSİL 1. İQTİSADI İNKİŞAF STRATEGİYASI	8
İqtisadi inkişaf strategiyasının gerçəkləşdirilməsi	8
Dinamik Stoxastik Tarazlıq Modeli	19
Real məzənnə dəyərinin tarazlığı	31
Azərbaycanın ixrac strategiyası	54
FƏSİL 2. SOSIAL İNKİŞAF	65
Azərbaycanda sosial inkişaf: Neft kapitalının insan kapitalına çevrilməsi	65
FƏSİL 3. RƏQƏMSAL TRANSFORMASIYA	72
Rəqəmsal transformasiyanın əsasları	72
Azərbaycan Rəqəmsal Qovşağı: Strategiyanın reallaşdırılması	78
Startap ekosistemi	91
FƏSİL 4. İQTİSADI İNKİŞAF VƏ İDEOLOGİYA	97
Heydər Əliyev və Azərbaycan iqtisadiyyatı	97
Qərbi Azərbaycan iqtisadiyyatı	105
Türk dünyası iqtisadiyyatı	109
İslam maliyyəsi və davamlı inkişaf	116
FƏSİL 5. MONİTORİNG VƏ QIYMƏTLƏNDİRMƏ	119
FƏSİL 6. 20 İLİN İQTİSADI NƏİLİYYƏTLƏRİ	187
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI	257

ÖN SÖZ

Üç il əvvəl “İqtisadi artım” dərsliyini yazdım və Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında eyniadlı fənnin tədrisinə başladım. Etiraf edirəm ki, tək-cə tələbələr deyil, həm də yerli və xarici həmkarlarımla müzakirələrdə iqtisadi artımın məqsəd deyil, yalnız bir vasitə olduğu qənaətinə tez-tez gəlirdik. Ümumi məntiqi təəssürat bu idi ki, “İqtisadi inkişaf” monoqrafiyası yazılsın. Hörmətli akademikimiz Urxan Ələkbərovla bu mövzuda bir daha müzakirədən sonra yekun qərar verildi. Beləliklə də, Sizinlə birlikdə “İqtisadi inkişaf” adlı mürəkkəb labirint üzrə səyahətə başlayırıq. Niyə mürəkkəb labirint? Çünki iqtisadi inkişaf tək-cə makro, fiskal, monetar, real sektor və tədiyyə balansını deyil, mədəni kodlar, coğrafiya və texnologiya kimi müxtəlif qeyri-iqtisadi parametrləri də əhatə edir.

İqtisadi inkişafın nəzəri əsasları iqtisadiyyatların zamanla necə böyüdüyünü və inkişaf etdiyini izah etmək məqsədi daşıyan müxtəlif modelləri və nəzəriyyələri əhatə edir. Bu nəzəriyyələr iqtisadi tərəqqiyə səbəb olan mexanizmləri, bu prosesdə müxtəlif amillərin rolunu və strategiyaların inkişafı necə gücləndirə biləcəyini anlamaq üçün çərçivələr təqdim edir. İqtisadi inkişaf sahəsində bəzi əsas nəzəriyyələr və konsepsiyalar bunlardır: Klassik iqtisadiyyat, neoklassik artım nəzəriyyəsi, Keynes iqtisadiyyatı, endogen böyümə nəzəriyyəsi, struktur dəyişiklikləri nəzəriyyəsi, asılılıq nəzəriyyəsi, institusional iqtisadiyyat, liberalizm və s. Bu nəzəriyyələrin hər biri iqtisadiyyatların necə böyüməsi və təkamülünə təsir edən mürəkkəb proseslərə dair fikirlər təqdim edərək, iqtisadi inkişafın hərtərəfli başa düşülməsinə töhfə verir. Siyasətçilər tez-tez böyüməyi stimullaşdırmaq, yoxsulluğu azaltmaq və davamlı inkişafa nail olmaq məqsədi daşıyan strategiyalar hazırlamaq üçün bu nəzəriyyələrdən istifadə edirlər. “İqtisadi artım” dərsliyində nəzəri məsələlərə kifayət qədər yer ayırdığımdan, “İqtisadi inkişaf” kitabında daha çox praktik tərəflərə üstünlük verilib.

Bu kitab iqtisadi inkişafın dinamikasına işıq salmaq, iqtisadi artım, inklüzivlik və ekoloji davamlılıq arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəni təhlil etmək məqsədi daşıyır. Dünya misli görünməmiş çağırışların və imkanların kəsişməsində dayandığı bir vaxtda - innovasiya və böyümənin amansız axtarışından iqlim dəyişikliyi və bərabərsizliyin aktual tələblərinə qədər - bu kitab dövlətlərin davamlı və inklüziv inkişaf yolunda necə hərəkət edə biləcəyinə dair hərtərəfli baxış təklif etməyə çalışır.

Biz texnoloji innovasiyanın transformativ gücünü, idarəetmənin və institutların kritik rolunu və ekoloji davamlılığın inkişaf gündəliyinə inteqrasiyasının vacibliyini araşdırırıq. Bundan əlavə, bu kitab insan kapitalının əhəmiyyətini vurğulayır, təhsil, səhiyyə və sosial inklüzivliyin tək-cə iqtisadi inkişafın əlavə məhsulu deyil, həm də ona nail olmaq üçün əsas olduğunu araşdırır.

Sürətli texnoloji dəyişikliklər və qloballaşma ilə yadda qalan bir dövrdə iqtisadi inkişaf üçün çağırışlar və imkanlar daim inkişaf edir. Bu kitab tək-cə akademik mənbə kimi deyil, həm də siyasətçilər, praktiklər və iqtisadiyyat ilə maraqlanan hər kəs üçün bələdçi kimi xidmət etmək məqsədi daşıyır.

“İqtisadi inkişaf” kitabının praktik əhəmiyyətini daha da artırmaq üçün Azərbaycandakı iqtisadi inkişaf əsas predmet kimi götürülüb.

Bu müqəddimənin məqsədi iqtisadi inkişafın dinamik və multidissiplinar sahə kimi mahiyyətini işıqlandırmaq, onun müxtəlif aspektlərinin kitab boyu ətraflı tədqiqi üçün zəmin yaratmaqdır.

Vüsal Əfras oğlu Qasımlı,

*İqtisad elmləri doktoru, Azərbaycan
Respublikası Prezidenti yanında Dövlət
İdarəçilik Akademiyasının professoru*